

Conservatorismul politic românesc (secolele XIX-XX): Scurtă istorie a cuvintelor, ideilor și partidelor

Vlad, Laurențiu

Veröffentlichungsversion / Published Version
Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Vlad, L. (2010). Conservatorismul politic românesc (secolele XIX-XX): Scurtă istorie a cuvintelor, ideilor și partidelor. *Annals of the University of Bucharest / Political science series*, 12. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-378759>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

CONSERVATORISMUL POLITIC ROMÂNESC (SECOLELE XIX-XX). SCURTĂ ISTORIE A CUVINTELOR, IDEILOR ȘI PARTIDELOR*

LAURENȚIU VLAD

Cuvintele

În februarie 1823, Mihail Sturdza îi scria consulului rus Minciaki o epistolă¹, prin care-și motiva amânarea reîntoarcerii sale în Moldova. Expeditorul era, în fapt, purtătorul de cuvânt al unui grup politic constituit din mari boieri ce emigraseră în Rusia datorită tulburărilor politice din 1821. Acest grup se călăuzea în activitatea sa politică, așa cum preciza Mihail Sturdza, după o serie de „principii conservatoare”. Formula, chiar dacă în franceză, reprezintă prima utilizare a cuvântului “conservator” în limbajul politic din Principate²; pe plan european, termenul era utilizat frecvent în vocabularul politic britanic și în cel german din anii '30 ai veacului al XIX-lea, iar în Franța el fusese consacrat de Chateaubriand, inițiatorul unui jurnal periodic, „Le Conservateur”, care-și făcuse un titlu de glorie din susținerea necondiționată a restaurației³.

Scrisoarea lui Mihail Sturdza, viitorului domn regulamentar al Moldovei (1834-1849), era însoțită și de un memoriu, îndreptat împotriva „cărvunarismului” practicat și tolerat la Iași în vremea lui Ioniță Sandu Sturdza (1822-1828). Marele boier moldovean critica în termeni fermi proiectul constituțional al lui Ionică Tăutu din 1822, pe care-l considera drept „un act atentator la autoritatea

* O versiune ceva mai restrânsă a acestui text a apărut și în *Conservatorismul românesc (concepțe, idei, programe)*, antologie, prefată, note introductive, bibliografie și indici de LAURENȚIU VLAD, Editura Nemira, București, 2006, pp. 5-21. Fragmentar, a mai fost publicat în câteva numere din *Conservatorul* (Revistă de Cultură Politică), I, 4, 2006, pp. 12-13 și I, 5-6, 2006, pp. 12-13.

¹ *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Colecția „Eudoxiu de Hurmuzaki”, IV-1, publicate de Dimitrie A. Sturdza, Dimitrie C. Sturdza și Octavian Lugoșianu, I.V. Socec, București, 1891, pp. 6-8.

² ALEXANDRU D. XENOPOL, *Istoria partidelor politice în România. De la origini până la 1866*, I, Stabilimentul Grafic Albert Baer, București, 1910, pp. 94, 547. În acest sens, vezi și ANASTASIE IORDACHE, *Originile și constituirea Partidului Conservator din România*, Editura Paideia, București, 1999, pp. 51, 270.

³ ION BULEI, *Conservatori și conservatorism în România*, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 534.

constituită”, prin care „novatorii” sau „parveniții” căutau să impună practici politice neconforme cu „vechea administrație a Principatului”, prejudiciind astfel „binele public” și „armonia dintre guvernanți și guvernați”.

După cum lesne se poate observa, existau în Moldova deceniului al treilea al veacului al XIX-lea cel puțin două grupări politice, rezultate în urma dezbinării unei așa-numite „partide naționale”. Coeziunea acestor două grupări se realizase pe de o parte în jurul unor principii de tip conservator, adică de restabilire a ordinii și autorității tulburate de regimul fanariot și de practicile administrației tranzitorii ce i-au urmat (ei se autodesemnau „patrioți”), iar pe de altă parte în jurul unor proiecte reformatoare care vizau o primenire a clasei politice autohtone sau chiar noi întocmiri administrative. Cum cea din urmă opțiune cuprindea în sine proiectul unei noi construcții politice, situație ce trimeea cu gândul la mișcările revoluționare care afectaseră echilibrul european al Vechiului Regim sau pe cel instituit apoi de Sfânta Alianță, era firesc ca ea să fie numită „cărvunară” sau „novatoare”, reprezentanții ei fiind catalogați drept „ciocoi” ori „parveniți” de marea boierime autohtonă⁴. În Țara Românească acest curent „novator” nu reușise să se cristalizeze până către 1828; existau însă și aici două grupări politice, care se confruntau, dar în linii mari ele se delimitaseră în funcție de sprijinul ce-l ofereau sau nu domnitorului Grigore al IV-lea Ghica (1822-1828)⁵.

În timpul domniilor regulamentare, nici o grupare politică nu făcea referire în titulatura sa sau a adversarului la cuvântul „conservator”, între 1838-1848 reconstituindu-se chiar „partida națională”, atât în dezbaterile din Adunările Obștești, cât și în inițiativele culturale ale epocii. Însă cercetările asupra limbajului politic al perioadei respective dezvăluie faptul că în anumite articole din jurnale ori dicționare se utilizau formule precum „conservativ”, „conservator” sau „partid conservator”, dar realitățile desemnate de acestea aparțineau altor zone europene, referințele privind cu precădere Anglia sau Franța (vezi „Curierul Românesc”, „România” sau *Vocabular român de toate vorbele străbune repriimate până acmu în limba română* publicat de Ioan D. Negulici în 1848)⁶. Un alt dicționar al epocii, *Vocabularu franțezo-românesc* din 1840⁷, nu înregistra deloc conotațiile politice ale termenului, el privilegiind definițiile legate de ideea păstrării în bună stare a sănătății trupului, a obiectelor vechi etc.; de altfel, cuvântul vine de la latinescul „conservare”, care înseamnă „a păstra”, „a conserva”, de unde și accepțiunea de „conservator al unui muzeu” care pătrunde în limba română pe filieră franceză).

⁴ ALEXANDRU D. XENOPOL, *op. cit.*, pp. 76, 94-99.

⁵ *Ibid.*, pp. 131-137.

⁶ RODICA BOGZA-IRIMIE, *Termeni politico-sociali în primele periodice românești*, Tipografia Universității din București, București, 1979, pp. 140, 141, 182 și KLAUS BOCHMANN, *Der Politisch-Soziale Wortschatz des Rumänischen von 1821-1850*, Akademie Verlag, Berlin, 1979, p. 142.

⁷ P. POENARU, F. AARON, G. HILL, *Vocabular franțezo-românesc* (după cea din urmă ediție a dicționarului de Academia franceză, cu adăugare de multe ziceri culese din deosebite dicționare), I, Tipografia Colegiului Sf. Sava, București, 1840, p. 339.

Cu privire la sensurile politice ale cuvântului în discuție precizăm că acestea erau mai frecvente în presă; în special gazetarii „Curierului Românesc” sau cei ai „României” se refereau la faptul că în Europa existau tot felul de „ocârmuiri” sau „politici conservative”, care nu doreau să „schimbe nimic din cele întocmite”, acestea fiind puse în opoziție cu orice guvernare „democratică”⁸. În linii mari, „conservativii” erau „reacționarii”, „ruginiții”, „împotrivitorii” sau „opuitorii” reformelor (definiție generală similară la Ioan D. Negulici), ei fiind adesea identificați cu marea aristocrație (boierime), marii proprietari și cu clerul înalt⁹.

Anul 1848 aducea cu sine o nouă ruptură majoră în interiorul clasei politice românești. Gruparea autodesemnată „progresistă” sau „revoluționară”, care moștenește și mai vechea denumire „națională” se confrunta cu „partida bătrânilor boieri”, cu cea „fanariotică”, „muscălească” ori „reacționară” (vezi și sinonimia practică în epocă între „reacționar” și „retrograd”). Broșurile unor lideri politici, precum Nicolae Bălcescu ori Ion Heliade Rădulescu, sau presa cu o retorică revoluționară consistentă („Popolul Suveran”, „Pruncul Român” etc.) puneau frecvent în circulație aceste variante. De cealaltă parte, susținătorii vechii ordini politice îi acuzau pe revoluționari de „comunism”, formulă practică și în textele care emanau de la o serie de autorități străine, implicate direct în situația creată în Principate¹⁰. În fapt, oamenii vremii se socoteau, din punct de vedere politic, după adeziunea formală la Proclamația de la Islaz, drept „amici”, „apărători” sau „constituționali”, pur și simplu, ori „inamici”, „opozanți”, „reacționari”, „vrăjmași” ai „Constituției”¹¹.

În ultima parte a deceniului șase al secolului al XIX-lea, cuvântul „conservator” dobânda valențe noi. Apariția unor jurnale precum „Conservatorul” lui Ion Heliade Rădulescu și Nicolae Russo (1856-1857), „Constituționarul” susținătorilor lui Grigore M. Sturdza, candidat la tronul Moldovei (1858) sau „Conservatorul Progresist” bucureștean (1859-1861), determina un uzaj mult mai consistent al termenului în discuție, existând și preocuparea pentru definirea sa mai precisă în vocabularul politic autohton. Așadar, cuvântul „conservator” desemna atunci grupul care profesa o doctrină a moderației politice legată exclusiv de spațiul autohton, doctrină ce se manifesta foarte critic la adresa extremelor „retrograde, reacționare” sau „socialist radicale”. Iată, bunăoară, cum își preciza identitatea grupul politic moldovean, într-unul din articolele „Constituționarului” din noiembrie/decembrie 1858, susținând că membrii săi erau adepții „principiilor [...] menite a asigura fericirea nației române, prin o dreaptă conservare, prin un progres moderat, prin respectarea și apărarea driturilor țării, prin întemeierea adevăratului constituționalism, prin reforme făcute după duhul și nevoile Românilor”¹².

⁸ RODICA BOGZA-IRIMIE, *op. cit.*, p. 141.

⁹ *Ibid.*, pp. 141, 179, 198.

¹⁰ KLAUS BOCHMANN, *op. cit.*, pp. 139-142, 143.

¹¹ *Ibid.*, p. 142. Vezi și G. ZANE, N. Bălcescu. *Opera. Omul. Epoca*, ediția a II-a, Editura Eminescu, București, 1977, p. 201.

¹² „Aspiranții la domnie”, în *Constituționarul*, 7, 24 noiembrie/6 decembrie 1858. Noi am folosit textul din *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, publicate de Ghenadie

Precizăm totodată că identitatea conservatorilor români pe plan extern era o realitate și ea se conturase tot în aceeași perioadă; bunăoară, Teodor Balș îi scria lui Ali pașa în 1858 despre „partidul nostru conservator”. Totodată, presa de limbă franceză („Courrier de Paris”, „Le Journal de Francfort”, „Le Nord” etc.), utilizând aceleași formule preluate și de diplomații occidentali, identifica elita politică din Principate prin lexeme precum „conservateurs-progressistes” sau „conservateurs-constitutionnels”¹³. Mai mult, unii diplomați făceau analize aprofundate asupra fenomenului partizan din Principate; spre exemplu, într-un raport adresat baronului Talleyrand-Périgord din 3 octombrie 1857¹⁴, Georges Le Sourd clasifica grupurile politice prezente în Divanul Ad-hoc al Țării Românești în cinci categorii: conservatorii, ultra-conservatorii, progresiștii, ultra-progresiștii și susținătorii foștilor domnitori regulamentari.

Aceste definiții și autodefiniri ale pozițiilor politice erau de fapt răspunsul conservatorilor la reproșurile și formulele peiorative de care uzaseră până atunci presa și grupările politice autointitulate „progresiste”. Însă, chiar și ele începeau să se conformeze cu terminologia folosită de adversarii lor politici: spre exemplu, „Tribuna” ieșeană¹⁵ îi desemna pe aceștia drept „conservatori” sau adepți ai „partidului conservator”. Într-un discurs din Cameră din 25 mai 1862, Mihail Kogălniceanu preciza la rândul-i că în dezbaterile din Comisa Centrală de la Focșani, asupra proiectului de lege rurală, s-au înfruntat două „partite”, unul conservator și altul liberal, cel din urmă fiind identificat cu stânga politică¹⁶. În fapt, este vorba tocmai de perioada în care opoziția „conservator”/„liberal”, prezentă în vocabularul politic al țărilor occidentale încă de prin 1830, începea să se contureze și în Principatele Române, deși pentru anumite contexte, ea fusese precizată încă de la 1848.

În anii '60 ai veacului al XIX-lea, cuvântul „conservator” se consacrase în limbajul politic românesc, el moștenind practic achizițiile de semnificație ale perioadei anterioare. Erau și nuanțe, unii își spuneau „albi” (prin comparație cu „roșii”¹⁷), alții „junimiști”, iar o parte dintre ei au fondat chiar un „partid al ordinii”¹⁸, care grupa elemente centriste și de dreapta de pe eșichierul politic

Petrescu, Dimitrie A. Sturdza, Dimitrie C. Sturdza, VII, Lito-tipografia Carol Göbl, București, 1892, pp. 1020-1023/(p. 1021).

¹³ *Ibid.*, V, 1890, p. 827; VII, pp. 495, 1013 și ALEXANDRU D. XENOPOL, *op. cit.*, pp. 547-548.

¹⁴ *Acte și documente relative la istoria renascerii României*, V, pp. 674, 683-685.

¹⁵ ALEXANDRU D. XENOPOL, *op. cit.*, p. 548.

¹⁶ „Protocoalele ședințelor Adunării Deputaților”, supliment al *Monitorului Oficial*, 100, pp. 2, 5.

¹⁷ În textele epocii, spre exemplu, într-un articol al lui Mihai Eminescu publicat în *Timpul* (22 iulie 1880) era denunțat „partidul roșu”, „promotorul americanismului”, ce macină „nefericitul popor românesc”. De asemenea, într-un discurs al lui Nicolae Filipescu (28 august 1894), „albii” erau identificați cu „conservatorii” și reprezentau dreapta, în timp ce „roșii” sau „liberalii” se situau la stânga pe eșichierul politic românesc.

¹⁸ Vezi, spre exemplu, APOSTOL STAN, *Grupări și curente politice în România între unire și independență, 1859-1877*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, pp. 212-213, 216-217.

autohton al acelor vremuri. Merită să precizăm faptul că după înființarea partidelor politice (liberal în 1875, conservator în 1880), vechile formule, cu nuanțe peiorative sau nu, erau încă asociate termenilor consacrați, având puternice conotații critice ori de pamflet și apărând în special ca atribute, epitete, semnificații contextuale de rang secundar.

Destinul cuvântului „conservator” în vocabularul politic românesc a urmat însă destinul partidului, care dispărea de pe scena publică autohtonă după moartea ultimului său președinte, Alexandru Maghiloman (1925). Izolat și umilit după Primul Război Mondial, asociat adesea cu colaboraționismul, încărcat apoi cu un nemeritat balast ideologic după cea de a doua conflagrație a veacului trecut, mai ales că principiile revoluționarismului erau la mare preț după 1947, cuvântul desemna, în a doua parte a secolului al XX-lea, cele mai detestabile opțiuni politice, întrucât, se știe, toți „dușmanii poporului” erau catalogați drept „reacționari” sau „retrograzi”. Astfel, termenul devenea mai degrabă un simplu epitet care caracteriza o acțiune politică, decât o doctrină coerentă, cu o istorie respectabilă.

Și cuvântul „liberal” parcurgea în epoca de după 1947 un drum asemănător în vocabularul politic. Însă, poziționarea spre stânga eşichierului politic românesc al Partidului Național Liberal (a doua parte a secolului al XIX-lea și începutul celui următor), asocierea sa în discursul politic conservator cu revoluționarismul și cu ideea progresului continuu, opțiuni agreeate de ideologia comunistă, precum și continuitatea activității sale în perioada interbelică, au făcut ca balastul ideologic de după 1947 să nu acopere pe de-a-ntregul semnificația lui originară.

Ideile

Pe 29 martie 1804 în divanul domnului Alexandru Moruzi (1802-1806) se auzeau cuvintele grele pe care protipendada Moldovei le adresa boierilor de rang inferior, care solicitaseră ca accesul în funcțiile publice să se facă pe baza meritului, acuzându-i vehement că „au agiuns într-o atât de mare nesimțire dobitocească, încât fac pomenire arătătoare de un cuget a(l) nesupunerii franțuzești, cutezând a zice și cătră stăpânire cuvinte îngrozitoare”¹⁹. Aluzia la evenimentele revoluționare din Franța era evidentă și cazul evocat de noi nu pare să fi fost unul singular în prima parte a veacului al XIX-lea, cu atât mai mult cu cât elita politică din Principate a trebuit să facă față și tulburărilor provocate de mișcarea lui Tudor Vladimirescu din 1821 sau celor care au urmat proiectului constituțional al lui Ionică Tăutu (1822). Textele boierilor munteni refugiați la Brașov de teama revoltei lui Tudor Vladimirescu (1821), cele ale lui

¹⁹ *Apud ANASTASIE IORDACHE, op. cit., p. 8.*

Alecu Beldiman (1822) ori Mihail Sturdza (1824) condamnau vehement principiile revoluționare, ce subminau întocmirile social-politice tradiționale, spiritul de ordine și de legalitate, împingând Principatele în anarhie²⁰. Desigur, în opinia acestor lideri, întocmirile tradiționale la care făceau referire, nu trebuiau să rămână imobile, ei sugerând îndepărtarea aluviunilor corupției și anacronismelor pe care epoca fanariotă le perpetuase. Se situau așadar într-o poziție reformistă limitată, care, în parte, și-a atins obiectivele prin elaborarea și punerea în funcțiune a Regulamentelor Organice²¹.

Reacțiile pe care le-am evocat mai sus erau conștientizări ale unei anumite sensibilități politice, ce-și exprima fidelitatea pentru conservarea instituțiilor tradiționale autohtone și ameliorarea activității lor. Erau teme importante ce figurau în proiectul conservator al lui Edmund Burke, bunăoară, care a avut în fond același punct de plecare: critica revoluției. În consecință, atitudinea unei anumite părți a elitei din Principatele Române în anii '20-'50 ai veacului al XIX-lea, era un conservatorism de reacție la tulburările și convulsiile politice din 1821 și 1848, precum și la spiritul revoluționar care străbătuse Europa după 1789²².

Totodată, în perioada dintre 1821 și 1848 s-a remarcat și o preocupare evidentă pentru reformarea instituțională a Principatelor, independent de reacția antirevoluționară; așadar, s-a dezvoltat și o reflecție pe tema ritmului modernizării instituționale, reflecție ce s-a adâncit mai ales în a doua parte a anilor '50 ai veacului al XIX-lea, când Moldova și Valahia dobândeau o identitate politică specifică prin Convenția de la Paris și apoi prin unirea de la 1859. Această reflecție specifică asupra ritmului modernizării a determinat apariția conservatorismului politic autohton²³.

După 1848 separația în interiorul elitei politice între adepții schimbărilor radicale și cei ai evoluției firești a societății a devenit mult mai precisă. Această separație nu ținea seamă neapărat de schimbul de generații de pe scena politică. Astfel, reformismul prudent, care avea oroare de orice tip de convulsie din societate, nu mai reprezenta o atitudine specifică bătrânilor oameni politici. Îi găsim alături în gândire pe fostul principe al Moldovei, Mihail Sturdza, dar și pe Barbu Catargiu, viitorul prim-ministru al Principatelor Unite, care în 1857 redactau proiecte constituționale, ce se reclamau cu evidență din același fond ideologic al conservatorismului politic²⁴.

Mai mult, așa cum am arătat mai sus, perioada respectivă era una în care termenul „conservator”, evident alături de pandantul său, „liberal”, intrau în

²⁰ VLAD GEORGESCU, *Istoria ideilor politice românești, 1369-1878*, Jon Dumitru Verlag, München, 1987, pp. 106-107.

²¹ *Ibid.*, p. 108.

²² ION BULEI, *op. cit.*, pp. 541-542.

²³ *Ibid.*, pp. 615-616.

²⁴ VLAD GEORGESCU, *op. cit.*, p. 170.

forță în avanposturile vocabularului politic autohton. Dar dincolo de cuvânt, conservatorismul își definea identitatea sa doctrinară, recuperând ideile de antirevoluționarism, de reformare prudentă a instituțiilor, de progres natural și evoluție organică, de respectare a ordinii și legalității, a tradiției libertății, proprietății, religiei etc. (în fapt, modelul clasic al lui Edmund Burke²⁵), prezente în imaginarul politic al unei părți a elitei din Principatele Române din anii 1820-1850. Broșurile ori discursurile politice ale unor Apostol Arsache, Constantin N. Brăiloiu, Barbu Catargiu, în fapt, prima generație de conservatori în adevăratul înțeles al cuvântului, stau mărturie în acest sens²⁶.

Sigur că, în anii ce au urmat, fondul doctrinar conservator s-a îmbogățit cu noi teme, spre exemplu, teoria maioreșciană a „formelor fără fond” (1868), anunțată încă de scrierile lui Alexandru C. Moruzi, Alecu Russo sau Barbu Știrbei²⁷.

²⁵ Vezi EDMUND BURKE, *Reflecții asupra Revoluției din Franța*, traducere, studiu introductiv și note de Mihaela Czobor-Lupp, Editura Nemira, București, 2000. O detaliere a principiilor doctrinare conservatoare pe filiera lui Edmund Burke la ROBERT NISBET, *Conservatorismul*, traducerea din engleză și introducerea la ediția română de Sorin Cucera, Editura Du Style, București, 1998, pp. 45-102. În spațiul cultural românesc au mai apărut în vremea din urmă și alte intervenții relative la conservatorismul occidental; amintim în acest sens textele constituite în capitole de manuale, cursuri universitare ori volume de sine stătătoare, datorate lui Alexandru Dușu, Adrian-Paul Iliescu, Virgil Nemoianu, Aurel Pițurcă, Andrei Țăranu etc. Semnalăm totodată și volumele originale ale lui OCTAVIAN ROSKE, *Tradiția conservatoare în gândirea americană, 1783-1860* (Editura All, București, 1998) sau MIHAIL NEAMȚU, *Elegii conservatoare*, Editura Polirom, București, 2009; intervențiile lui RADU CARP, ADRIAN-PAUL ILIESCU, OCTAVIAN ROSKE și CAMIL UNGUREANU din numărul special dedicat conservatorismului occidental al revistei *Polis*, V, 3, 1988 ori articolele mai noi din *Idei în dialog* (în special numărul din februarie 2009) ori *Rost* datorate unor MIHAIL NEAMȚU, MIRCEA PLATON, ALEXANDRU RACU, ANCA SIMITOPOL, IOAN STANOMIR etc.; precum și traducerile dintr-o seamă de autori occidentali (spre exemplu, JOHN GRAY, *Dincolo de liberalism și conservatorism*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Adrian-Paul Iliescu, traducere de Raluca Prună, Editura All, București, 1998; MICHAEL OAKESHOTT, *Raționalismul în politică*, traducere și prefață de Adrian-Paul Iliescu, postfață de Mihail-Radu Solcan, Editura All, București, 1995 sau PAUL GOTTFRIED, *Mișcarea conservatoare*, ediție îngrijită de Mircea Platon, traducere din limba engleză de Dragoș Moldoveanu, Editura Logos, București, 2009). Merită să fie menționate aici și articolele din enciclopediile ori dicționarele de gândire politică tălmăcite în limba română, cum ar fi, bunăoară, cele ale lui NOEL O'SULLIVAN (*Enciclopedia Blackwell a gândirii politice*, coordonator: David Miller, traducere de Dragan Stoianovici, Editura Humanitas, București, 2000, pp. 128-134) sau ALLISON LINCOLN (*Dicționar de politică*, coordonat de Ian McLean, traducere și glosar de Leonard Gavrilu, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001, pp. 98-100), precum și numeroasele traduceri din EDMUND BURKE, G. K. CHESTERTON, MICHAEL OAKESHOTT, ROBERT SALISBURY, ROGER SCRUTON publicate în antologii ori periodice (*Polis*, *Cotidianul – Litere. Arte. Idei*) de Sorana Cornescu, Alexandru Dușu, Mihail-Radu Solcan, Adrian-Paul Iliescu, Camil Ungureanu etc.

²⁶ Vezi, spre exemplu, BARBU CATARGIU, „État social des Principautés danubiennes”, Imprimerie Bols-Wittouck, Bruxelles, 1855; APOSTOL ARSACHE, „Questiunea proprietății înaintea Adunărilor Legislative”, Imprimeria lui Adolf Ulrich, București, 1860; CONSTANTIN N. BRĂILOIU, „Discurs rostit în ședința Adunării Generale din 29 mai 1862 cu ocazia dezbaterii asupra Legii Rurale”, în suplimentul *Monitorului Oficial*, 108, 1862, pp. 2-4.

²⁷ VLAD GEORGESCU, *op. cit.*, pp. 82-83.

„Formele fără fond” erau o critică a conservatorilor junimiști (Petre P. Carp, Titu Maiorescu, Theodor Rosetti etc.) la adresa imitației fără măsură a unor instituții occidentale, care nu erau potrivite cu realitatea românească. Ea a traversat discursul politic conservator în toate nuanțele sale, fiind prezentă și în publicistica eminesciană.

Titu Maiorescu lansa în 1868, de pe pozițiile omului de litere, nu a politicianului, cel mai critic discurs la adresa societății românești contemporane lui²⁸. Dacă modernizarea era impusă fără a ține seamă de specificul societății românești, atunci procesul în sine putea genera efecte profund negative. A imagina instituții academice fără o activitate prealabilă de acest nivel, a fonda reviste literare fără ca să existe un gust al publicului pentru literatură, a deschide universități fără un corp profesoral valoros, toate acestea, susținea Titu Maiorescu, riscau să ruineze o societate aflată la început de drum. Fără a lua în calcul contextul în care formele occidentale apăreau, cât și realitățile imediate ale societății românești, modernizarea se construia în jurul unor neadevăruri, fie ele de ordin lingvistic (cultural), politic sau social. Unica posibilitate de evitare a acestui pericol o reprezenta „regenerarea spiritului public” prin promovarea adevărului și a meritocrației în cultură, dar și în viața publică.

De asemenea, intervențiile politice ale lui Lascăr Catargiu, Petre P. Carp sau Alexandru Lahovari defineau o altă fațetă a conservatorismului autohton, care se manifesta elitist, ca o reacție la adresa democrației de masă²⁹. De aici rezervele conservatorilor față de lărgirea drepturilor electorale, sub pretextul că populația nu avea destulă cultură politică. Argumentele de autoritate pe care se sprijineau conservatorii în această direcție erau furnizate de experiența în domeniu a altor state europene, cum erau, bunoăoară, Anglia sau Belgia, după cum explicit se exprima Alexandru Lahovari într-un discurs rostit în ședința Camerei din 5 decembrie 1890. Sistemele politice și constituționale ale Angliei și Belgiei se constituiseră în modele de excepție în imaginarul politic românesc din a doua parte a veacului al XIX-le și începutul celui următor.

Pentru conservatori, Anglia era o referință constantă cu privire la funcționalitatea întocmirilor sale constituționale sau la tradiția ei politică. În 1855, într-o broșură publicată la Bruxelles (*État social des Principautés danubiennes*), Barbu Catargiu îi semnala superioritatea față de Franța, mult prea experimentală în construcțiile sale constituționale, în timp ce Mihail Sturdza făcea referire directă în proiectul său constituțional din 1857 la liderul conservator englez Robert Peel³⁰.

Constantin N. Brăiloiu relua tema într-un articol publicat în jurnalul *Desbaterile* din 1866, în care sugera oamenilor politici români să nu imite maniera grăbită în care Hexagonul și-a votat actele sale fundamentale, ci să

²⁸ TITU MAIORESCU, „În contra direcției de astăzi în cultura română”, în *Convorbiri Literare*, II, 1868.

²⁹ ION BULEI, *op. cit.*, pp. 616-617.

³⁰ Cu privire la Mihail Sturdza, vezi VASILE MACIU, „Un proiect din 1857 al lui Mihail Sturdza pentru organizarea Principatelor Române”, în *Studii. Revista de Istorie*, XIX, 1, 1966, pp. 59-91/p. 79.

stăruie asupra modelului englez, ce nu cunoscuse convulsii, revoluții, schimbări bruște, ci o lentă, dar benefică evoluție în timp: „Francia de șaptezeci de ani a trecut prin vreo douăzeci de guverne și prin tot atâte(a) constituțiuni [...] Engilterra de doi secolii întregi își păstrează unu și același guvern [...] Francia a procedat cu nerăbdare în reformele ei, de urgență, cu teorii „a priori”, prin constituante, mod de procedare care pune periodicește în chestia ființei chiar a societății [...] Engilterra, din contra, cu spiritul ei practic, a fugit totdeauna de teorii „a priori”, nu cunoște urgența și nerăbdarea în procedările ei constituționale, nu s-a adresat la nici o constituantă ca se facă o constituțiune, și toate reformele ce face treptat, dupe lungi desbateri, dupe matore chipsuiri, dupe ce reforma intră prin discuțiuni prealabile, și prin luptă intelectuală, în sângele și în vinele fiequarui engles”³¹.

Admirația pentru temperanța politică engleză, care încununa ideile de evoluție organică, de progres gradual, de fidelitate față de tradiție, ordine și legalitate (de aici atașamentul total pentru întocmirea constituțională autohtonă, precum și pentru dinastie), au însuflețit argumentațiile ocazionale ale unor Mihail G. Cantacuzino, Petre P. Carp, Manolache Costache Epureanu, Nicolae Filipescu, Titu Maiorescu ori Alexandru Marghiloman³².

În secolul al XX-lea, conservatorismul autohton a glosat pe marginea temelor pe care le-am evocat până acum, dezvăluind consecințele modernizării forțate a societății românești și căutând remedii, fie într-o acțiune de educare morală a conștiinței sociale/publice autohtone, prin revigorarea trecutului în memoria contemporanilor (Constantin Rădulescu-Motru), fie în transformarea învățământului, a bisericii și a armatei în adevărate școli de patriotism (Petre P. Negulescu), ambele viziuni având menirea să reconstituie fondul spiritual tradițional³³. Tot atunci, doctrina conservatoare dobânda o dimensiune socială

³¹ CONSTANTIN N. BRĂILOIU, „Nerăbdările”, în *Desbaterile*, I, 3, pp. 10-11/p. 11.

³² Detalii relative la doctrina conservatoare autohtonă trecute în revistă cu diferite prilejuri (unele dintre ele chiar citate în studiul de față) de autori precum Ioan C. Filitti, Nicolae Iorga, Alexandru D. Xenopol etc. Ori, mai nou, Daniel Barbu, Ion Bulei, Sandra Dungaciu, Alexandru Duțu, Alexandru Mamina, Andrei Pippidi, Ioan Stanomir, Alexandru Zub etc.; mai multe detalii și alte nume, pe care nu le-am inclus în această enumerare din pricina spațiului restrâns, în „O bibliografie a conservatorismului românesc”, publicată de noi în *Conservatorismul românesc (concepte, idei, programe)*, pp. 225-275. Am mai dori să semnalăm aici și numărul special din *Dilema Veche* (VI, 280, 28 iunie 2009) dedicat aspectelor contemporane ale conservatorismului românesc, precum și polemicele din *Rost*, la care am mai făcut referire cu privire la contribuțiile românești relative la studiul conservatorismului occidental. Un volum care a reunit în paginile sale atât reflecții pe marginea conservatorismului românesc, cât și a celui occidental, și care merită să fie evocat în acest context, a fost publicat în 2009 la Editura Tritonic sub coordonarea lui Ion Bulei (*Conservatorismul. Istorie și actualitate*). Ceea ce constatăm, din păcate, la contribuțiile aduse de noi în discuție, dar și la altele pe care spațiul nu ne-a permis să le amintim, este autismul lor. Sunt doar câteva dintre ele care iau în seamă ce s-a mai scris pe marginea temei pe care o tratează la momentul respectiv.

³³ Vezi, spre exemplu, CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU, „Menirea Partidului Conservator”, în *Noua Revistă Română*, I, 8, 15 aprilie 1900, pp. 337-339; PETRE P. NEGULESCU, *Principiul naționalismului în politica conservatoare*, Biblioteca Academiei Române, Arhiva Petre P. Negulescu,

însemnată, ce recupera tematica armoniei dintre clase, prezentă în discursul politic al unor lideri precum Petre P. Carp ori Alexandru Lahovari³⁴.

Toate aceste idei, principii, teme doctrinare, pe care le-am evocat, se regăseau în programele politice ale partidelor conservatoare, fie în sentințe strict propagandistice, fie în propuneri concrete, realiste³⁵.

Cum conservatorismul românesc dispărea în primii ani de după Primul Război Mondial, matricea lui doctrinară nu a putut să evolueze în funcție de provocările secolului al XX-lea, așa cum s-a întâmplat cu alte curente similare europene. Motivele acestei dispariții erau legate de incapacitatea de a înțelege transformările ce cuprinseseră lumea românească a acelor timpuri³⁶. Era vorba, în special, din punctul nostru de vedere, de un corp electoral mult mai numeros, care avea probleme social-economice extrem de importante, ușor de speculat politic. Votul universal, întotdeauna respins de conservatori pe motiv că românii aveau o slabă cultură civică, iar sufragiul lor putea fi lesne manipulat (ceea ce s-a și întâmplat în perioada interbelică atunci când o bună parte a cetățenilor au optat pentru Garda de Fier³⁷), sau încercarea de a rezolva problemele sociale făcând apel la principiile armoniei societății, principii tributare adesea unor abordări etatiste de tip asistențial ori filantropice³⁸, au făcut ca între oamenii politici ce profesau această doctrină și noii alegători să nu se poată stabili vreo punte de legătură.

Totuși, fragmentar, doctrina conservatoare a stăruit în perioada interbelică: o seamă de elemente s-au topit în doctrina țărănistă, în timp ce altele și-au găsit locul în tradiționalismul ortodox ori în gândirismul interbelic³⁹.

mss. 17, nedatat - editat de noi ultima oară în *Conservatorismul românesc (concepte, idei, programe)*, pp. 173-181.

³⁴ Despre ideea de armonie socială, vezi ION BULEI, *Conservatori și conservatorism în România*, pp. 606-615.

³⁵ Vezi, spre exemplu, programele partidelor conservatoare din 1880, 1908, 1913, 1918 sau 1919. De asemenea, și programele junismiste conturate în discursurile lui Petre P. Carp din anii '80 ai veacului al XIX-lea.

³⁶ ION BULEI, *Conservatori și conservatorism în România*, pp. 665-667.

³⁷ Reflectând asupra istoriei politice și intelectuale a sintagmei "formelor fără fond", Andrei Pippidi stăruia asupra împlinirii unei previziuni a lui Titu Maiorescu relativă „la ruptura dintre cultura modernă și societatea tradițională”. Era vorba, în opinia lui Andrei Pippidi, de „două revanșe ale maselor uitate de modernizare sau superficial atinse de instrucția generală și gratuită”, care au făcut ca extrema dreaptă să dobândească o notorietate semnificativă în anii '30 ai veacului al XX-lea, iar mai apoi extrema stângă să se găsească în aceeași stare de grație; vezi ANDREI PIPPIDI, „Les formes vides, hier et aujourd’hui”, în *Revue des Études Sud-Est Européennes*, XXX, 3-4, 1992, pp. 209-216 / p. 215.

³⁸ Pentru această opțiune doctrinară, vezi, spre exemplu, conferința pe care a susținut-o Alexandru Marghiloman la Institutul Social Român pe 18 februarie 1923; ALEXANDRU MARGHILOMAN, „Doctrina conservatoare”, în *Doctrinele partidelor politice*, ediție îngrijită și note de PETRE DAN, Editura Garamond, București, f.a., pp. 155-165 / p. 164.

³⁹ ION BULEI, *Conservatori și conservatorism în România*, p. 617.

Partidele

În anul de grație 1821, câțiva boieri moldoveni, impresionați de tulburărilor politice și sociale ale vremii lor, se ridicau împotriva acelor care „au dărmănat mai de tot încuviințările și drepturile patrioticești [...] obiceiurile ceale vechi [...] cinstea și averea fieștecăruia pământean”; ei își propuneau chiar să constituie un comitet ce avea să redacteze un program politic care să aibă ca obiectiv „înflorirea obiceiurilor vechi ale pământului, unindu-le precât să poate și cu hotărârea pravilelor politicești potrivite și cu sistima patriei, siguripsind, prin urmare, [...] cinstea și averea fieșticăruia patriot”⁴⁰. Aceeași opțiune o regăsim și în perioada petiționară de după 1821, unii dintre cei mai cunoscuți autori de proiecte și memorii, fideli principiilor exprimate mai sus, fiind Alecu Beldiman, Iordache Rosetti-Rosnovanu sau Mihail Sturdza⁴¹.

De o grupare de tip conservator în adevăratul înțeles al cuvântului nu putea fi vorba atunci; în prima parte a veacului al XIX-lea, coeziunea politică nu se realiza neapărat în funcție de o anumită ideologie, ci, mai degrabă, de austrofilia, rusofilia sau turcofilia elitei din acea vreme. Era întrucâtva firesc, fiindcă Principatele Române se găseau într-un raport politic subaltern atât față de Imperiul Otoman, cât și, în urma tratatului de la Adrianopol, față de Rusia. Nu putea fi ignorată nici eventuala opțiune pentru Austria, această mare putere fiind un actor important în zonă. Crizele politice din 1821 sau 1848 au adus însă în prim plan și o serie de solidarități, extrem de contextualizate, în funcție de anumite opțiuni ideologice, ce anunțau, este adevărat, contururile partizane de mai târziu.

Cum cuvântul “conservator” începea să-și facă simțită prezența din ce în ce mai mult în vocabularul politic românesc în anii '50-'60 ai secolului al XIX-lea, cum ideea conservatoare se cristaliza în conștiința publică autohtonă cam în aceeași perioadă, era firesc ca primele structuri organizatorice partizane să ia ființă tot atunci.

Astfel, în Țara Românească, Barbu Catargiu devenea liderul incontestabil al conservatorilor încă din 1859 când se găsea în fruntea unui comitet⁴², ce avea reședința la București și care lua decizii punctuale legate de activitatea grupului politic respectiv în Cameră. Direcția acestui comitet era asigurată de o formulă colegială restrânsă, compusă din trei oameni politici, dintre care unul era în mod obligatoriu Barbu Catargiu, ceilalți fiind selectați dintre alți lideri conservatori, anume Ion Bălăceanu, Dimitrie Ghica, Ioan Emanoil Florescu, Gheorghe Lenș sau Alexandru Plagino. Pe lângă aceștia, Barbu Catargiu avea în Apostol Arsache și Constantin N. Brăiloiu doi colaboratori foarte apropiați⁴³.

⁴⁰ Apud ANASTASIE IORDACHE, *op. cit.*, pp. 32-33.

⁴¹ VLAD GEORGESCU, *op. cit.*, pp. 105-108, 133-134.

⁴² APOSTOL STAN, *op. cit.*, pp. 81-87.

⁴³ Vezi, spre exemplu, fragmente din corespondența acestora publicate de VICTOR SLĂVESCU, „Scriori inedite ale lui Barbu Catargiu, ianuarie-februarie 1861”, în *Arhiva Românească*, VII,

În Moldova conservatorii erau extrem de puternici⁴⁴. Spre exemplu, Camera din 1860 număra numai șase liberali ce se opuneau nuanțelor conservatoare de tot felul. Două grupuri păreau să fie cele mai importante între conservatorii moldoveni; primul era condus de Grigore M. Sturdza, fiul lui Mihail Sturdza, susținut de Grigore Balș și Constantin Hurmuzaki, mai vechii lui propagandiști de la *Constituționarul* de pe vremea când candida la tronul Moldovei, iar cel de-al doilea îl avea în frunte pe economistul Alexandru C. Moruzi.

Contopirea celor două adunări legislative în ianuarie 1862 a determinat unirea tuturor grupărilor politice conservatoare muntene și moldovene sub conducerea primului ministru de atunci al Principatelor Unite, Barbu Catargiu. Moartea prematură a acestuia, asasinat în iunie 1862, incapacitatea lui Apostol Arsache, succesorului său, de a asigura coeziunea grupului politic respectiv, au determinat un recul al poziției acestuia pe scena publică românească; mai mult, situația s-a agravat și datorită confruntărilor interne pentru succesiunea lui Barbu Catargiu la conducerea conservatorilor, în care s-au implicat Dimitrie Ghica și Lascăr Catargiu⁴⁵.

După abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza grupările conservatoare moldovene și muntene au continuat să-și păstreze autonomia. Membrii lor s-au găsit în mai multe rânduri în guvernele României din perioada respectivă. Cel mai important moment în istoria grupărilor de orientare conservatoare până la constituirea partidului în 1880, a fost acela al cabinetului Lascăr Catargiu (1871-1876), care a reușit să coalezze toate forțele politice ce aveau o asemenea orientare. Intrau aici atât centristii din așa-numitul "partid al ordinii", constituit ca o grupare exclusiv legată de guvernarea lui Dimitrie Ghica din 1868-1870 (Dimitrie Ghica va migra ulterior spre liberali, așa cum, de altfel, au făcut-o și alți reprezentanți ai grupării), cât și junimiștii lui Petre P. Carp, Titu Maiorescu ori Vasile Pogor sau conservatorii tradiționali, reprezentați de șeful guvernului⁴⁶. De altfel, această coalizare a forțelor conservatoare era și ea legată de actul propriu-zis de guvernare. În general, în perioada respectivă, grupurile politice se constituiau în funcție de platforme electorale sau de guvernare, ele dispărând imediat ce platforma nu mai era de actualitate, reluându-și activitatea în formulele anterioare momentului de coeziune.

În anii '70 ai veacului al XIX-lea, au mai funcționat două formațiuni politice care s-au autodesemnat drept conservatoare. Este vorba de grupul constituit, printre alții, din Lascăr Catargiu, Ioan Emanoil Florescu, Alexandru Lahovari, Titu Maiorescu, Petre Mavrogheni, Grigore Păucescu, Vasile Pogor, Theodor Rosetti,

1941, pp. 1-28 și LAURENȚIU VLAD, „Din corespondența conservatorilor români (1859-1861). Scrisori ale lui Barbu Catargiu, Constantin N. Brăiloiu și Apostol Arsache”, în *Analele Universității din București – Seria „Științe Politice”*, V, 2003, pp. 3-13.

⁴⁴ APOSTOL STAN, *op. cit.*, pp. 87-89.

⁴⁵ *Ibid.*, pp. 93-95.

⁴⁶ *Ibid.*, pp. 208-219, 416-428.

Grigore Triandafil etc., care funcționa pe baza unui statut și gravita în jurul publicației “Timpul” (1878), precum și de Partidul Conservator Liberal din Moldova condus de Grigore M. Sturdza (1878)⁴⁷.

Pe 3/15 februarie 1880 un grup de 88 de oameni politici, dintre care îi amintim pe Lascăr Catargiu, Manolache Costache Epureanu, Ioan Emanoil Florescu, Alexandru Lahovari, Titu Maiorescu, Petre Mavrogheni, Grigore Păucescu, Vasile Pogor, Theodor Rosetti, Alexandru Știrbei, Grigore Triandafil etc., puneau bazele Partidului Conservator⁴⁸. Nucleul⁴⁹ acestuia îl constituia Clubul central de la București, dar conducerea operativă cădea în sarcina unui comitet permanent, alcătuit dintr-un președinte, un vicepreședinte și cinci nouă membri. Accesul în Clubul central era condiționat de recomandarea a doi dintre fondatori, iar apoi de votul favorabil a minim 2/3 din jumătatea membrilor săi. Adunarea generală, factorul de decizie cel mai important în partid, se reunea la convocarea a cel puțin 20 dintre membrii Clubului central. Ea stabilea componența comitetului permanent și vota bugetul. Președintele Partidului Conservator putea convoca Adunarea generală ori de câte ori considera că este nevoie.

În 1880 a fost adoptat și programul partidului, ce stăruia asupra tuturor temelor care conturaseră în timp doctrina conservatoare, anume, atașamentul pentru evoluția organică a societății, pentru susținerea unui progres măsurat și continuu, pentru acțiunea concretă, coerentă a unui executiv reticent la imitațiile excesive sau la construcțiile politice abstracte, pentru respectarea valorilor tradiționale.

Cel dintâi președinte al comitetului permanent și, în consecință, al Partidului Conservator a fost Manolache Costache Epureanu, care ocupase de-a lungul timpului poziții importante în ierarhia politică, fiind deputat, senator ori ministru în mai multe rânduri; el era secondat de Ioan Emanoil Florescu, Petre Mavrogheni, Theodor Rosetti (vicepreședinți), Menelas Ghermani, Alexandru Lahovari, Titu Maiorescu, Grigore Păucescu, Alexandru Știrbei, Grigore Triandafil, P. Teulescu, Theodor Veissa, A.T. Zissu (membri); după cât se vede, un comitet mai numeros decât cel prevăzut prin statut. Dar în septembrie 1880 Manolache

⁴⁷ *Ibid.*, p. 429.

⁴⁸ Despre constituirea Partidului Conservator, vezi, spre exemplu, ANASTASIE IORDACHE, *op. cit.*, pp. 259-268. Despre istoria Partidului Conservator și a facțiunilor conservatoare, vezi, în special, ION BULEI, *Conservatori și conservatorism în România*, pp. 15-529, 621-664. Cam în aceeași perioadă se înființa și Partidul Conservator din Bulgaria, ce-și schimba rapid denumirea, asociindu-și atributul „național” în 1883-1884, care a avut o existență destul de scurtă în deceniul opt al veacului al XIX-lea. În Europa, deveniseră deja repere solide în viața politică a țărilor respective, partidele conservatoare din Anglia (la originea sa stând Clubul „Carlton”, înființat în 1832, care moștenește tradiția politică „tory”) sau Austro-Ungaria (Clubul „Hohenwart” și Partidul Conservator Catolic, prezente începând de la mijlocul secolului al XIX-lea). O tipologie a partidelor conservatoare, considerate partide patrimoniale, în DANIEL L. SEILER, *Partidele politice din Europa*, traducere de Eugenia Zăinescu, prefată de Sorin Bocancea, Institutul European, Iași, 1999, pp. 54-58.

⁴⁹ *Statutele clubului conservatorilor și programul partidului*, Tipografia Modernă, București, 1880, pp. 11-14.

Costache Epureanu se stinge din viață. Câteva luni mai târziu, pe 20 decembrie, Clubul central din București și delegații din provincie alegeau în fruntea partidului pe Lascăr Catargiu, care a conturat și un nou statut organic al partidului. Potrivit acestuia, Adunarea generală și Comitetul dirigent erau organele centrale ale Partidului Conservator. Adunarea generală se compunea din delegații comitetelor județene și din parlamentarii conservatori în funcție la momentul respectiv. Aceștia din urmă făceau parte și din Comitetul dirigent, care mai reunea un președinte, ale cărui atribuții erau extrem de largi, și zece membri, aleși anual prin vot.

Lascăr Catargiu a condus Partidul Conservator până în 1899, fiind în această perioadă de două ori prim-ministru al României (martie-noiembrie 1889 și 1891-1895). Activitatea cabinetului din 1891-1895 a adus în prim plan o serie de măsuri privitoare la definirea clară a unor atribuții în administrația locală, în organizarea ministerelor, a învățământului profesional, în eficientizarea și ieftinirea creditului agricol sau în structurarea domeniului minier (în 1895 se adopta prima lege a minelor din România).

Președinția lui Lascăr Catargiu a cunoscut și primele frământări politice interne ale Partidului Conservator. Încă din 1881 s-a conturat o grupare politică extrem de orgolioasă în interiorul partidului, care avea un profil ideologic și cultural foarte bine definit. Junimiștii, căci despre aceștia este vorba, ajungeau în 1891 chiar să se desprindă din Partidul Conservator și să înființeze, sub președinția lui Petre P. Carp, Partidul Constituțional. Cei mai marcanți membri ai noii grupări politice erau Menelas Ghermani, Titu Maiorescu, Alexandru Marghiloman, Iacob Negruzzi, Theodor Rosetti etc. Partidul Constituțional și-a susținut cauza în jurnale precum „Constituționalul” (1889-1900) sau „Era Nouă” (1899-1900) și a participat la guvernarea conservatoare din 1891-1895. În 1900 se reintegra în Partidul Conservator. Însă, un an mai târziu, conflictele dintre junimiști și conservatori se reaprindeau, ele fiind stinse de această dată prin 1907.

În 1884 lua naștere o grupare politică hibridă, numită Partidul Liberal Conservator, care se afla sub conducerea lui Lascăr Catargiu și Grigore Vernescu. Noua formațiune, care avea ca organ central de presă jurnalul „România” (1884-1892), era o formulă politică de conjunctură îndreptată împotriva guvernării lui Ion C. Brătianu. Partidul Liberal Conservator a participat la guvernarea junimistă din 1888-1889, asumând apoi singur două cabinete (martie-noiembrie 1889 și februarie-noiembrie 1891). În 1891 ramura conservatoare s-a reconstituit în matca tradițională a Partidului Conservator.

După moartea lui Lascăr Catargiu, Partidul Conservator i-a avut ca președinți pe Gheorghe Gr. Cantacuzino (1899-1907), Petre P. Carp (1907-1913), Titu Maiorescu (1913-1914) și Alexandru Marghiloman (1914-1925). Până în 1918 la conducerea României s-au succedat nu mai puțin de șapte guverne aflate sub coordonarea acestor personalități politice remarcabile. Sunt semnificative realizările cabinetului prezidat de Petre P. Carp (1910-1912) în domeniul rural și al meseriilor sau cele ale guvernului în fruntea căruia s-a aflat Titu Maiorescu (1912-1913), care a

reușit să gireze cu bine „criza balcanică”, mediind pacea între Grecia și Turcia, ceea ce a făcut ca România să devină un important factor politic în zonă.

În primul deceniu al veacului al XX-lea s-a manifestat o altă facțiune conservatoare ce rupea cu tradiția instituită în 1880. Gruparea lui Take Ionescu părăsea în 1908 pe Petre P. Carp, constituindu-se apoi în Partidul Conservator Democrat. Alături de Take Ionescu, în structurile de conducere ale partidului se mai găseau Alexandru Bădărău, Constantin Dissescu sau Nicolae Xenopol, care au fost și membri în guvernul prezidat de Titu Maiorescu (1912-1913). Programul partidului a fost popularizat într-o serie de organe de presă precum „Ordinea” (1908-1913), „Acțiunea” (1913-1916), „Evenimentul” (1916-1918) și „Românimea” (1918-1922). Sub numele de Partid Democrat, gruparea lui Take Ionescu, întărită în timpul războiului cu una dintre facțiunile Partidului Conservator, aceea condusă de Nicolae Filipescu, a intrat în cabinetul prezidat de Alexandru Averescu (1920-1921), pentru ca din decembrie 1921 să formeze un guvern efemer, care era silit să demisioneze o lună mai târziu. În 1922 fuziona cu Partidul Național.

După Primul Război Mondial, Partidul Conservator aflat sub conducerea lui Alexandru Marghiloman a intrat în declin. Incapacitatea de a se amenaja doctrinar cu noile cerințe politice și sociale ale vremii, precum și acuzele defăimătoare adresate conservatorilor după încheierea Primului Război Mondial, generate de colaborarea cu Puterile Centrale a guvernului Alexandru Marghiloman (din perspectivă istorică, necesară în acel moment critic pentru păstrarea ființei statale⁵⁰), sunt recunoscute îndeobște ca fiind cauzele acestui declin. Și-a schimbat denumirea în Partid Conservator Progresist, dar în alegerile parlamentare din 1919 nu a obținut decât 19 mandate, iar în 1920 și 1922, nici unul. A continuat să mai existe pe scena politică românească, până la moartea ultimului său președinte, mai ales prin intermediul organelor de presă precum „Steagul” (1914-1922) sau „Le Progrès” (1914-1925), care continuau tradiția de la „Timpul” (1889-1900) ori „Conservatorul” (1900-1914). În mai 1925, fruntașii conservatori decideau fuziunea cu Partidul Poporului, prin integrarea organizațiilor locale și centrală în structurile grupării lui Alexandru Averescu.

În 1932 Grigore Filipescu, fiul cunoscutului lider conservator, Nicolae Filipescu, fonda un partid care se declara continuatorul tradiției instituite în 1880. Noul Partid Conservator a existat în viața politică din România până în 1938, fără a avea însă vreo influență notabilă. Era ultima reacție partizană din secolul al XX-lea a conservatorismului politic din România.

⁵⁰ ION BULEI, *Conservatori și conservatorism în România*, p. 528. În acest context, vezi și afirmațiile lui Alexandru Marghiloman potrivit cărora guvernul său a avut realizări incontestabile, căci a „adus integritatea țării, dându-i în plus și Basarabia”; *apud* ION BULEI, *Conservatori și conservatorism în România*, p. 514.

POLITICAL CONSERVATISM IN ROMANIA (XIXth-XXth CENTURIES).
A SHORT HISTORY OF WORDS, IDEAS AND PARTIES

Abstract

This study consists in an analysis of the modern Romanian conservatism's evolution. Starting with the semantic definition of the term „conservative”, the author sketches the circumstances of its use in the Romanian political language in the middle of the XIXth century and later in political practice. The author highlights that in the 50's and the 60's decades of the XIXth century there was a great interest in a precise definition of the term in the political vocabulary. It was the time when „conservative” together with its antonym „liberal” were two political terms just entering the political language. Also in Romania, the conservatism defined its identity from the ideas of natural progress, organic evolution, order and legality in the spirit of the ideas of E. Burke, already common in the political imagology of the European conservatism.

At the beginning of the XXth century Romanian conservatives continued to use the specific vocabulary and ideas of the former century, trying to unveil the consequences of the forced modernisation of the country, so that later, after the First World War, to disappear as a party from the political stage; conservative doctrine persisted in a fragmentary form in the interwar period.

Keywords: Romanian Conservatism (Ideas, Parties), Political Vocabulary, XIXth Century, Ideologies.